

Dr. hab. Alexandru BURLACU
la 60 de ani

(n. 8 iunie 1954, comuna Chitai, Chilia)

Filolog, domeniul științific: critică și istorie literară.

Doctor habilitat în filologie (2000), profesor universitar (2002).

Cea mai importantă contribuție a domnului Alexandru Burlacu în domeniul criticii literare din spațiul nostru constă în colportarea terminologiei moderne de sorginte structuralistă, fenomenologic-existențialistă și din psihanaliză. Pe lângă faptul că a diminuat oarecum abisul dintre cercetările noastre și cele de peste Prut, a creat premise pentru configurarea unui sistem coerent de legitimare și de valorizare a literaturii române de aici în funcție de structura ei internă.

Dacă la început insistența sa de a introduce concepte noi a stârnit scepticism și nedumerire, mai apoi acestea au devenit obișnuite de limbaj nu doar în discursurile discipolilor, dar și ale comilitonilor săi. Cât despre efectul stimulat și rolul de catalizator al cercetării academic-universitare, pe care le-au avut aceste demersuri înnoitoare, vorbesc evidențiat mai multe studii și teme de doctorat, scrise în ultimele două decenii.

Când Alexandru Burlacu căuta să se afirme ca cercetător literar (începutul anilor '80), tranziția de la deșertul realism-socialismului la o cât de cât normalitate se făcea obositor și dezolant. După atâta tratament dogmatic, dopaj cu șabloane ideologice și de-românizare, critica și istoria literară din acești ani mai păstra inerțial nivelul rudimentar al limbajului de lemn și sărăcia ideatică a „gloriosului” trecut. Pentru că experiența participării la proiectul academic „Istoria literaturii moldovenești” cu cele câteva texte doldora de clișee politice despre „începuturile criticii literare sovietice moldovenești” i-a displicut rapid și

l-a făcut să înțeleagă pericolul perseverării cu un asemenea discurs rătăcit în candoarea juneții și dorință de afirmare academică fulgerătoare, pe seama căruia astăzi obișnuiește să facă glume, Alexandru Burlacu își reorientează atenția în cu totul altă direcție, optând ireversibil pentru lecturile în cheie modernistă.

Își începe pledoaria în favoarea paradigmei moderniste, instrumentelor de analiză și ideilor estetice ale acestora printr-o schimbare de accent în chiar interiorul studiilor sale despre fenomenul literar interbelic. După o scurtă perioadă de tăcere articolele îi denotă un cu totul alt obiect de cercetare. „Platforma ideologică”, problemele actualității și alte sintagme din recuzita criticii oficiale dispar definitiv, fiind înlocuite cu un limbaj menit să explicitizeze forma și structurile tradiționale sau moderniste ale scriitorilor. De aici înainte Alexandru Burlacu devine tot mai preocupat de procedeele și tehnicile poetice în defavoarea mesajului și a realității din spatele textelor. Monografia *Critică în labirint. Studii și eseuri* (1997) nu mai invocă deja decât accidental argumente extraliterare, determinări politice, „atitudini ideologice și aspirații colective” și pune sub lupa valorificatoare „structura modernă” a romanelor basarabene și modelele lor „constructive”.

Din mormanul de literatură preponderent tradiționalistă criticul alege un material de lucru care să-i permită constatarea emergenței unor experimente literare moderniste în Basarabia interbelică. Relevante pentru exeget devin probleme precum forma artistică, construcția, maniera stilistică, perspectiva narativă, tehnica (pașilor mici, punerii în abis, retrospectiva etc.) Romancierii ca Ioan Sulacov, Alexandru Robot, Constantin Stere sau Leon Donici (ultimii doi constituind axul celui de-al doilea volum, *Proza basarabeană: fascinația modelelor* (1999), sunt valorificați în capacitatea lor de a asimila „noua structură, inovațiile referitoare la tehnica narativă și ontologia romanului românesc”. Deloc întâmplătoare sunt modelele la care este raportată producția românească a basarabenilor, acestea constituind scriitorii care au consacrat experiența modernismului românesc: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Hortensia Papadat-Bengescu sau Anton Holban.

Centrarea cercetărilor lui Alexandru Burlacu pe valorile formale oferă la începutul anilor '90 o soluție de alternativă la revalorificările „fără discernământ” ale moștenirii literare interbelice, prejudiciate de „admirația oarbă”, pe de o parte, și o propunere productivă de adaptare a terminologiei critice la ritmul trepidant al epocii, pe de altă parte. În contextul unor imense tensiuni și așteptări, adeviziunea sa la practicile interpretative formale descoperă moldovenilor o

strategie de valorificare adecvată a interbelicului românesc, dar și de normalizare a actului critic, chemat să se aplece asupra procedeele literarului. Atât studiile despre proză, cât și cele asupra poeziei urmează un sistem coerent de reabilitare a interbelicilor prin prisma faptelor intrinseci. „Suntem mai mult tentați de relațiile ei (poeziei, *n.n.*) cu sine, decât de raportul dintre *poezie și dialectica vieții*, subiect decelat deja în exegeza anilor '60-'80" – își argumentează exegetul alegerea obiectului de cercetare în studiul monografic *Poezia basarabeană și antinomiile ei*, 2001.

Judecata de valoare este dominant estetică, producția lirică fiind tratată ca fapt artistic. Importante sunt particularitățile imaginarului, metamorfozele lui interioare, orizontul simbolic, modalitățile artistice, subtilitățile de construcție sau unitatea stilistică. Scufundarea în irealul poezilor are ca finalitate definirea originalității, dar și gruparea lor în funcție de forma de exprimare („Apolinici și dionisiaci”).

De remarcă faptul că în aceste prime volume Alexandru Burlacu pune în discuție autorii și experiențele lor literare moderniste (simboliste, expresioniste sau parnasiene), respinse odinioară de tradiția criticii sovietice drept problematice și reacționare. Anume această literatură, alcătuită „orientarea reformatoare”, este considerată forța progresivă a sincronizării. Componenta tradiționalistă, alimentată de „catehismul sămănătorist”, ajunge dimpotrivă ținta săgeților de scepticism al exegetului.

Dincolo de recunoașterea contribuțiilor imense la păstrarea „românismului și a sufletului național”, a „etosului basarabean”, a „trecutului istoric, a fondului originar, a spațiului și timpului dacic”, pe care le-au adus adepții „convenției clasicizante” în sânul unei culturi asediate de o ideologie străină, necesitatea infuziilor „modelatoare și catalitice” de „modele superioare, avansate” este mereu invocată. De aceea, fericitele experiențe de „autohtonizare a convențiilor” moderniste constituie prilejuri pentru puținele concluzii optimiste ale exegetului care, în următoarele volume, lasă tot mai mult loc exprimării rezervelor și nemulțumirilor în ceea ce privește lipsa materialului de lucru ce ar confirma o evoluție firească în acest sens. Chit că după cel de-al Doilea Război Mondial intervin anii negri ai dogmatismului „neprietenos”, ca să folosim un eufemism, literaturii de calitate, apoi lunga, contradictoria și amestecata tranziție de la iluzoria liberalizare la halucinanta perestroikă.

Revizuirea instrumentelor de lucru, favorabile specificului estetic, se datorează lecturilor din monografiile reprezentative ale „noii critici” din România, și ea zbatându-se în anii '70-'80 în tentative de dedogmatizare a limbajului, dar și remarcabilei documentări din opurile occidentalilor, de la formalismul rus până la structuralismul francez. Ana-

lizile lui Alexandru Burlacu uzitează de repertoriul de concepte elaborate de Nicolae Manolescu (în special din studiul de poetică a romanului, *Arca lui Noe*), Adrian Marino, Matei Călinescu, Eugen Simion, Romul Munteanu, Ion Simuț sau Hugo Friedrich, Marcel Raymond, Mihail Bahtin, Ernest R. Curtius, Jaap Lintvelt, Gérard Genette etc. Fiecare studiu al său înregistrează câștiguri de limbaj critic și chiar revelații teoretice facilitate de vreo lectură formatoare. Interesant este că exegetul preia doar conceptele care i se par potrivite pentru a le adapta la nevoile textelor, nu și postulatele în întregime ale vreunui model științific. Neconvincător ar suna eventuala catalogare a lui Alexandru Burlacu drept *critic cu metodă*, căci analizele sale ies din sfera oricărei teorii științifice, ale cărei concepte le consideră utile la un moment dat.

Serialul *Textistențe*-lor (2007, 2008, 2012) consacra deja o critică cu drept legitim la propriul stil și originalitate. Subtilele analize formale, judecățile de valoare balansând pe muchia neutralității academice, a atitudinilor subiective îndrăznețe și a persiflărilor inteligente compun un stil deosebit și o notă personală în câmpul criticii autohtone. Mai mult decât atât, critica, cu preponderență cea formală, a lui Alexandru Burlacu începe să producă emulație, proliferând printr-un număr apreciabil de teze de doctorat dedicate literaturii interbelice.

Atunci când vizează fenomenul postbelic Alexandru Burlacu refuză să întrețină gloriile artificiale, acordând spațiu extins și revenire multiplă doar unor autori importanți ai literaturii române din Basarabia, precum V. Beșleagă, P. Goma, V. Vasilache, A. Busuioc, V. Ioviță, L. Donici, V. Coroban, M. Cimpoi, D. Matcovschi, Gr. Vieru, A. Țurcanu, N. Dabija, V. Romanciuc etc. Se va concentra cu predilecție asupra acelor destine care au rezistat degingoladei euforiilor și utopiilor socialiste cu prețul frângerii interioare și al reculului în subteranele timpului istoric. Potrivit exegetului, romanele lui Vladimir Beșleagă sunt reprezentative prin lumea și personajele lui bizare, introvertite, reflexive și obsedate de necesitatea recuperării identității pierdute, exprimată printr-o scriitură experimentală (discontinuități narative, perspectivism, monolog interior, soliloc), preferința pentru formele simbolice și mit, apetența pentru ermetism, fantastic, poetic și estomparea contururilor realității.

Importante pentru a fi puse în evidență sunt prozele care experimentează multiplicarea viziunilor subiective, de aceea teoria dialogică a savantului rus Bahtin se face tot mai des aplicabilă pe textele lui Busuioc, Beșleagă și Goma. Narațiunea dialogizată arată că personajul romanului modern capătă tot mai multă autonomie față de autor, având o conștiință distinctă de cea a autorului și vorbind în numele

său cu celelalte personaje și chiar cu autorul. Nu se va vorbi în acest caz de personaje care ilustrează *tipuri de caractere*, ci de personaje care profilează niște conștiințe-voci. Aceste conștiințe-voci distrug *unitatea monologică* a romanului și se compun într-o altă unitate – *dialogică și polifonică*. *Pluriperspectiva* este deci perspectiva multiplă asupra acelorași situații din mai multe puncte de vedere, iar *plurivocitatea* – prezența mai multor voci narative. Deși intervin și alte „deosebiri de tehnică și ontologie romanescă”, plasate mai târziu sub umbrela paradigmei postmoderniste, romanul *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache perseverează subversiv în multiplicarea „viziunilor ce îmbogățesc mozaicul lumii imagine” și fragmentarism plin de înțelesuri, care dispersează utopia afișată. Narațiune dialogizată este considerată și cea a lui Goma despre care totuși se știe că nu a negociat cu sistemul comunist. Dialogismul scriitorului de la Mana ține de un alt nivel al explorărilor „cuvântului bivoc, al construcțiilor hibride, al plurilingvismului”.

Trebuie menționată și atenția exegetului, susținută de-a lungul anilor, pentru încărcătura existențială a operelor literare. De la romanul lui Constantin Stere și până la cel al lui Vladimir Beșleagă, de la poezia Magdei Isanos până la cea a lui Andrei Țurcanu, nu se întâmplă ca Alexandru Burlacu să nu pună în discuție acea experiență unică, ireductibilă a autorului prin opera sa care se prezintă ca un cosmos autonom cu legile lui interioare. Urmărirea și refacerea aventurii labirintice existențiale, a „odiseei ființiale”, care traduce traseul de căutare a identității creatorului, valorile lui intime, obsesiile, faptele de conștiință, viziunea asupra lumii se fac alternativ cu metodele descriptive fenomenologice și cu mijloacele tehnice ale psihanalizei.

În mod progresiv, de la o publicație la alta, Alexandru Burlacu își însoțește interpretările aplecate narcisiac asupra expresiei cu tot mai radicale formulări de atitudini extraliterare, care vizează comportamente amurale sau lipsa de profesionalism al scriitorilor. La început sub aparent inofensive și-cane cu sensuri ambivalente, ascunzând reproșuri serioase la adresa unor nume ce dobândiseră aură intangibilă, apoi în idei tot mai transparente despre intelectualii care au dus-o bine cu regimul sau l-au ciupit ocazional și doar cu voie de la centru, criticul lovește impostura. Aceasta suscită tratamentul sarcastic al autorului, pentru care dovedește pricepere deosebită atunci când vine vorba de trecutul nostru „glorios”: „Oricum, azi cu toții sunt „disidenți”. Disidenți, pentru că au locuit în „mlaștină”, pe „insula lui Circe”, pedepsiți sau nepedepsiți. Hrăniți cu torocală, unii au ajuns să meargă în patru labe.

Alții cum au pornit a „grohăi”, nu mai conținesc. Dar păze! În „ceața tranziției” un alt lot a început să se aplece înainte „cu toate extremele anterioare”. Doamne, mult prea mari sunt farmecele Puterii. Incredibil, dar istoria preacurviei Literaturii cu Puterea se repetă ca în toate utopiile și antiutopiile, mereu în contratimp”.

Înainte de a intra pe filele istoriei literaturii, scriitorii dau seama de păcatele lor pe „Scara lui Osiris” în varianta revizionistă a lui Alexandru Burlacu care își exprimă deschis simpatiile, dar mai și denunță tertipurile cameleonilor și grafomanilor cu subtilitatea pamfletarului talentat. În orice caz, discursul critic nu urmează invariabil strategia admirației confortabile și profitabile în toate timpurile pe care au adoptat-o unii colegi de ai săi.

Depășind vârsta investigațiilor (mai mult sau mai puțin) formale sau psihanalitice, în recentul său volum antologic apărut la Iași, *Refracții în clepsidra*, 2013, Alexandru Burlacu își echilibrează metodologia critică. Scriitorii vizitați și cu alte ocazii sunt analizați acum fără tăgadă prin raportarea lor la spiritul vremii. Poemele Magdei Isanos au „un puternic substrat autobiografic și rezultă din metamorfoza unor trăiri empirice”. Ion Buzdugan e un „poet basarabean”, în a cărui liră nu lipsește coarda patriotică. Sub presiunea comandamentelor realității naționale, Grigore Vieru simte datoria unei poezii mesianice. După '86 cetățeanul Dumitru Matcovschi „o ia înaintea poetului”, iar Nicolae Dabija se declară din neam de clopotari, pledând în ipostaza „poetului luptător pe metereze într-o cetate asediată”. Într-un regim autoritar, poezia lui Andrei Țurcanu nu ar fi putut trece de îngrădirile cenzurii din cauza complexității imaginarului care „punctează o adevărată odisee inițiativă, o călătorie prin labirinturile unei lumi naufragiate, fără un ax interior, pândită de pretutindeni de agresivitatea unor forțe malefice, căzută în vid sau risipită în neant”. Un poet incomod prin cantonarea într-o „est-etică” salvatoare, după un debut cu cântece de slavă, este șaizecestul Vasile Romanciuc. Considerațiile legate de poetica operei literare sau de straturile ei de profunzime nu dispar nicăieri, doar că sunt dizolvate într-o retorică care micșorează distanța de la ele până la abordările istoricității.

Dat fiind perfecționate instrumentele care dețin virtual tehnicile mai multor metode, discursul critic al lui Alexandru Burlacu câștigă enorm în nuanțe, demonstrând o capacitate aparte de pătrundere în individualitatea operei și, deopotrivă, de sinteză a fenomenului literar basarabean, despre care se va vorbi mult într-o eventuală istorie a criticii de la noi.

Dr. hab., conf. univ. Aliona Grati